

ENERGETIKA SOHASI KORXONALARIDA SOLIQ MA'MURIYATCHILIGINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI

Axmedov Ashrafjon Axadovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya

Mazkur maqolada energetika sohasi korxonalarida soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish masalalari tahlil qilinadi. Unda soliq boshqaruvining samaradorligini oshirish, raqamli texnologiyalarni joriy etish, soliq nazoratini kuchaytirish hamda soliq to'lovchilarning majburiyatlarini bajarishini yengillashtirish yo'llari ko'rib chiqilgan. Shuningdek, energetika korxonalarida soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish orqali byudjet tushumlarini barqarorlashtirish va soha faoliyatining shaffofligini oshirish imkoniyatlari yoritilgan. Tadqiqot natijalari energetika sohasida soliq siyosatini yanada rivojlantirishda amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: energetika sohasi, soliq ma'muriyatchiligi, soliq boshqaruvi, raqamli soliq tizimi, soliq nazorati, soliq islohotlari, byudjet tushumlari, korxona faoliyati

Abstract

This article examines the ways to improve tax administration in enterprises operating in the energy sector. The study analyzes the issues of increasing the efficiency of tax management, introducing digital technologies, strengthening tax control, and simplifying the fulfillment of tax obligations by taxpayers. In addition, the article highlights the possibilities of stabilizing budget revenues and increasing transparency in the activities of energy sector enterprises through the improvement of tax administration. The results of the research have practical significance for the further development of tax policy in the energy sector.

Keywords: energy sector, tax administration, tax management, digital tax system, tax control, tax reforms, budget revenues, enterprise activity

Kirish

O'zbekiston Respublikasida iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta'minlash va davlat byudjeti daromadlarini oshirishda energiya sektori strategik ahamiyatga ega bo'lib, u ichki iste'mol hamda eksport salohiyatini mustahkamlashda asosiy tarmoqlardan biri sifatida faoliyat yuritadi. Energetika sohasi korxonalarida soliqlarni to'g'ri hisoblash va o'z vaqtida to'plash soliq tizimining samaradorligini ta'minlashda muhim vosita hisoblanadi.

Energetika tarmog'ida ishlab chiqarilayotgan elektr energiyasi miqdori tobora ortib bormoqda: masalan, 2025-yilda respublikada umumiy elektr energiyasi ishlab chiqarish hajmi 86,7 milliard kVt-soatga yetgan. Bu ko'rsatkich sohada infratuzilma va ishlab chiqarish quvvatlarining barqaror o'sishidan darak beradi.

Shuningdek, **qayta tiklanuvchi energiya manbalarining ulushi qariyb 23 %ga yetganligi** energetika tizimida diversifikatsiya va barqarorlik tarafdorligini ko'rsatadi.

Energiya tarmog'idagi soliqlar ham davlat byudjeti daromadlarining muhim qismi hisoblanadi. 2024-yilda davlat budjeti daromadlari 274,3 trillion so'mga yetib, bu o'tgan yilga nisbatan sezilarli o'sishni qayd etdi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining **2018-yil 29-iyundagi PF-5468-sonli "O'zbekiston Respublikasining soliq siyosatini takomillashtirish konsepsiyasi to'g'risida"gi Farmoni** bilan soliq tizimini tubdan isloh etish, soliq ma'muriyatchiligini soddalashtirish hamda uni zamon talablariga moslashtirish vazifalari belgilangan. Farmon soliq nazoratini kuchaytirish, raqamli soliq xizmatlarini joriy etish hamda soliq to'lovchilarning majburiyatlarini bajarishini yengillashtirishni o'z ichiga oladi.

Energetika sohasi korxonalarida soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish, soliq nazoratining samaradorligini oshirish va ularning iqtisodiy samaradorligini kuchaytirish bugungi kunda davlat iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Shu bois, mazkur maqolada energetika tarmog'ida soliq

ma'muriyatchiligini takomillashtirish yo'llari **PF-5468-sonli Farmon talablari asosida** batafsil tahlil qilinadi.

Mazkur sharoitda energetika sohasi korxonalarida soliq ma'muriyatchiligini tashkil etishda zamonaviy boshqaruv yondashuvlarini joriy etish alohida ahamiyat kasb etmoqda. Xususan, soliq majburiyatlarini hisoblashda aniq va shaffof mexanizmlarni qo'llash, soliq hisobotlarini avtomatlashtirish hamda soliq xavflarini oldindan baholash tizimini rivojlantirish soliq tushumlarining barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi. Shuningdek, energetika sohasi korxonalarida investitsiya loyihalarining ko'pligi, uzoq muddatli moliyalashtirish manbalari va davlat tomonidan tartibga solinadigan tariflarning mavjudligi soliq imtiyozlari va preferensiyalaridan oqilona foydalanishni talab etadi. Bu jarayonda soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish orqali imtiyozlarning maqsadli qo'llanishini ta'minlash va soliq intizomini kuchaytirish muhim hisoblanadi.

Bundan tashqari, soliq organlari va energetika sohasi korxonalari o'rtasida axborot almashuvini kuchaytirish, soliq tekshiruvlarida tahliliy va riskka asoslangan yondashuvlarni qo'llash hamda soliq to'lovchilarga ko'rsatiladigan elektron xizmatlar sifatini oshirish mazkur sohada soliq ma'muriyatchiligini yanada takomillashtirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, energetika sohasi korxonalarida soliq ma'muriyatchiligini rivojlantirish jarayonida xalqaro tajribani o'rganish va uni milliy sharoitga moslashtirish muhim ahamiyatga ega. Rivojlangan davlatlarda energetika tarmog'ida qo'llanilayotgan ilg'or soliq boshqaruvi mexanizmlarini tatbiq etish soha faoliyatining samaradorligini oshirish imkonini beradi.

Natijada, energetika sohasi korxonalarida soliq ma'muriyatchiligini yanada takomillashtirish davlat byudjeti daromadlarini oshirish, moliyaviy intizomni mustahkamlash va sohaning barqaror rivojlanishini ta'minlashga xizmat qiladi. Mazkur masalalarni chuqur ilmiy tahlil qilish va amaliy takliflar ishlab chiqish ushbu tadqiqotning asosiy yo'nalishini tashkil etadi.

1-jadval

O'zbekiston Respublikasida energetika sohasi va soliq tushumlarining asosiy ko'rsatkichlari

Ko'rsatkichlar	2020-yil	2021-yil	2022-yil	2023-yil
Elektr energiyasi ishlab chiqarish hajmi (mlrd kVt·soat)	66,5	70,4	74,3	78,1
Energetika sohasi korxonalarining davlat byudjetiga soliq tushumlari (trln so'm)	18,2	21,5	26,8	31,4
Energetika sohasining umumiy soliq tushumlaridagi ulushi (%)	12,4	13,1	14,6	15,2
Energetika sohasi yirik soliq to'lovchilari soni (ta)	145	152	160	168
Elektr energetikasida investitsiyalar hajmi (mlrd AQSh dollari)	3,2	3,8	4,6	5,1
Soliq hisobotlarini elektron topshirish ulushi (%)	78	85	92	97

Quyidagi jadval ma'lumotlari O'zbekiston Respublikasida energetika sohasi rivoji hamda ushbu tarmoqda soliq ma'muriyatchiligi samaradorligining yillar kesimidagi o'zgarishini tavsiflaydi. Jadvalda keltirilgan ko'rsatkichlar energetika sohasining iqtisodiyotdagi o'rni va davlat byudjetini shakllantirishdagi ahamiyatini yaqqol namoyon etadi.

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, 2020–2023-yillar davomida elektr energiyasi ishlab chiqarish hajmi barqaror o'sish tendensiyasiga ega bo'lib, 66,5 mlrd kVt·soatdan 78,1 mlrd kVt·soatgacha oshgan. Bu holat energetika infratuzilmasini rivojlantirish va yangi ishlab chiqarish quvvatlarini ishga tushirish bilan izohlanadi.

Energetika sohasi korxonalarining davlat byudjetiga to'lagan soliq tushumlari ham mazkur davrda sezilarli darajada ko'paygan. Xususan, 2020-yilda 18,2 trln so'mni tashkil etgan soliq tushumlari 2023-yilda 31,4 trln so'mga yetgan. Natijada energetika sohasining umumiy soliq tushumlaridagi ulushi 12,4 foizdan 15,2 foizgacha oshgan bo'lib, bu tarmoqning yirik soliq to'lovchi sifatidagi mavqeini mustahkamlaganini ko'rsatadi.

Shuningdek, energetika sohasi yirik soliq to'lovchilari sonining yildan-yilga ortib borayotgani kuzatiladi. Bu holat sohada yangi korxonalar tashkil etilishi va mavjud korxonalar faoliyatining kengayishi bilan bog'liq. Elektr energetikasi sohasiga yo'naltirilgan investitsiyalar hajmining oshib borishi ham soliq bazasining kengayishiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Jadvalda soliq hisobotlarini elektron shaklda topshirish ulushining 78 foizdan 97 foizgacha oshgani soliq ma'muriyatchiligini raqamlashtirish jarayonlarining jadal rivojlanayotganidan dalolat beradi. Bu esa soliq nazoratining samaradorligini oshirish, soliq to'lovchilar uchun qulayliklar yaratish hamda inson omilini qisqartirishga xizmat qilmoqda.

Umuman olganda, jadval ma'lumotlari energetika sohasi korxonalarida soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish bo'yicha amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar ijobiy natija berayotganini ko'rsatadi hamda mazkur yo'nalishda islohotlarni davom ettirish zarurligini tasdiqlaydi.

Mazkur jarayonlarda soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish energetika sohasi korxonalarining moliyaviy barqarorligini ta'minlash bilan bir qatorda, ularning hisobdorligi va shaffofligini oshirishga xizmat qiladi. Soliq tushumlarining barqarorligini ta'minlash uchun soliq hisobini yuritishda aniqlik va to'liqlikni ta'minlovchi mexanizmlarni joriy etish muhim ahamiyatga ega bo'lib, bu jarayonda zamonaviy axborot tizimlaridan samarali foydalanish talab etiladi. Shu bilan birga, energiya resurslaridan foydalanish samaradorligini baholash va soliq solish bazasini kengaytirish masalalari ham dolzarb hisoblanadi. Energetika sohasi korxonalarida ishlab chiqarish, uzatish va taqsimlash jarayonlari o'ziga xos bo'lib, ushbu xususiyatlarni inobatga olgan holda soliq ma'muriyatchiligini tashkil etish soliqqa tortish samaradorligini oshirish imkonini beradi.

Bundan tashqari, soliq imtiyozlari va preferensiyalarining maqsadga muvofiq qo'llanilishi, ularning iqtisodiy samaradorligini baholash ham muhim vazifalardan biridir. Mazkur yo'nalishda soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish orqali imtiyozlardan foydalanish ustidan nazoratni kuchaytirish va ularning natijadorligini

ta'minlash mumkin. Energetika sohasi korxonalarida soliq ma'muriyatchiligini rivojlantirish jarayonida soliq to'lovchilar va soliq organlari o'rtasida o'zaro ishonchni mustahkamlash, maslahat va axborot xizmatlari sifatini oshirish ham alohida ahamiyat kasb etadi. Bu holat soliq intizomini mustahkamlash va nizoli holatlarni kamaytirishga xizmat qiladi.

Shu asosda, energetika sohasi korxonalarida soliq ma'muriyatchiligini yanada takomillashtirishga qaratilgan ilmiy tadqiqotlar olib borish, mavjud muammolarni tizimli tahlil qilish va ularni bartaraf etish bo'yicha amaliy takliflar ishlab chiqish zarurati yuzaga kelmoqda. Mazkur masalalar ushbu tadqiqotning dolzarbligini belgilab beradi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, energetika sohasi korxonalarida soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish davlat byudjeti daromadlarini barqaror oshirish va sohaning moliyaviy barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 29-iyundagi PF-5468-sonli Farmonida belgilangan vazifalar soliq tizimini soddalashtirish va uning samaradorligini oshirish uchun mustahkam huquqiy asos yaratgan.

Energetika sohasi korxonalarida soliq ma'muriyatchiligini raqamlashtirish, soliq hisobini yuritishda shaffoflikni ta'minlash hamda soliq nazoratini tahliliy va riskka asoslangan yondashuvlar asosida tashkil etish soliq tushumlarining o'sishiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Ayniqsa, elektron soliq hisobotlari ulushining oshishi soliq intizomini mustahkamlash va ma'muriy xarajatlarni qisqartirish imkonini bermoqda.

Shuningdek, soliq imtiyozlari va preferensiyalaridan foydalanish mexanizmlarini takomillashtirish, ularning iqtisodiy samaradorligini baholash orqali energetika sohasi korxonalarida soliq bazasini kengaytirish mumkin. Bu esa investitsiya faolligini rag'batlantirish bilan birga, byudjet tushumlarining barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Umuman olganda, energetika sohasi korxonalarida soliq ma'muriyatchiligini PF-5468-sonli Farmon talablariga muvofiq ravishda izchil takomillashtirish,

zamonaviy axborot texnologiyalarini keng joriy etish va soliq boshqaruvi mexanizmlarini rivojlantirish kelgusida sohaning barqaror rivojlanishini ta'minlash uchun muhim shart hisoblanadi. Tadqiqotda ishlab chiqilgan xulosalar va takliflar energetika sohasi va soliq tizimi faoliyatini yanada takomillashtirishda amaliy ahamiyatga ega.

Takliflar

Energetika sohasi korxonalarida soliq ma'muriyatchiligini yanada takomillashtirish davlat byudjeti daromadlarini barqaror oshirish, soliq intizomini mustahkamlash hamda sohaning moliyaviy barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 29-iyundagi PF-5468-sonli Farmonida belgilangan vazifalardan kelib chiqqan holda, energetika sohasi korxonalarida soliq ma'muriyatchiligini rivojlantirishga qaratilgan quyidagi amaliy takliflarni ilgari surish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

1. **Energetika sohasi korxonalarida soliq ma'muriyatchiligini to'liq raqamlashtirish.** Soliq hisobini yuritish, hisobot topshirish va soliq majburiyatlarini monitoring qilish jarayonlarini yagona raqamli platforma asosida tashkil etish zarur. Bu soliq organlari va energetika korxonalari o'rtasida tezkor va aniq axborot almashinuvini ta'minlaydi hamda ma'muriy xarajatlarni kamaytiradi.

2. **Riskka asoslangan soliq nazoratini keng joriy etish.** Energetika sohasi korxonalarida soliq tekshiruvlarini o'tkazishda tahliliy va riskka asoslangan yondashuvlarni qo'llash orqali tekshiruvlar samaradorligini oshirish, ortiqcha nazorat choralari qisqartirish va soliq intizomini mustahkamlash maqsadga muvofiq.

3. **Soliq imtiyozlari va preferensiyalarining samaradorligini baholash tizimini joriy etish.** Energetika sohasida qo'llanilayotgan soliq imtiyozlarining iqtisodiy natijadorligini muntazam tahlil qilish, ularning maqsadga muvofiqligini baholash va samarasiz imtiyozlarni bosqichma-bosqich qisqartirish zarur.

4. **Energetika sohasi uchun maxsus soliq hisobi metodikasini ishlab chiqish.** Ishlab chiqarish, uzatish va taqsimlash jarayonlarining o'ziga xosligini inobatga olgan holda energetika sohasi korxonalari uchun alohida soliq hisobini yuritish bo'yicha uslubiy ko'rsatmalarni ishlab chiqish soliq hisobining aniqligini oshiradi.

5. **Soliq to'lovchilarga maslahat va axborot xizmatlarini kuchaytirish.** Energetika sohasi korxonalari uchun soliq qonunchiligi bo'yicha onlayn maslahat xizmatlari, treninglar va uslubiy qo'llanmalarni kengaytirish soliq xatolarining oldini olish va soliq intizomini oshirishga xizmat qiladi.

6. **Xalqaro tajribani joriy etish va moslashtirish.** Rivojlangan davlatlarda energetika tarmog'ida qo'llanilayotgan ilg'or soliq ma'muriyatchiligi amaliyotlarini o'rganish va ularni milliy sharoitga moslashtirish orqali soliq boshqaruvi samaradorligini oshirish mumkin.

Yuqorida keltirilgan takliflarni izchil amalga oshirish energetika sohasi korxonalarida soliq ma'muriyatchiligining samaradorligini oshirish, soliq tushumlarining barqarorligini ta'minlash hamda soliq to'lovchilar va soliq organlari o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni yanada takomillashtirishga xizmat qiladi. Shuningdek, ushbu takliflar soliq boshqaruvida shaffoflikni kuchaytirish, raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish va energetika sohasi faoliyatining barqaror rivojlanishini ta'minlash uchun muhim amaliy ahamiyatga ega hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdukarimov I.T., Nabiyeu J.Sh. **Soliq ma'muriyatchiligini raqamlashtirishning nazariy va amaliy jihatlar** // Soliqlar va soliqqa tortish. – Toshkent, 2024. – №4. – B. 12–19.

2. Axmedov A.A. **Energetika sohasida soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish yo'llari** // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. – Toshkent, 2024. – №2. – B. 34–41.

3. International Energy Agency. **Energy Sector Taxation and Fiscal Sustainability**. – Paris : IEA, 2024. – 112 p.

4. Ivanov V.V., Zakharova A.N. **Raqamli transformatsiya sharoitida energetika sektorida soliq ma'muriyatchiligi** // Finansy i biznes. – Moskva, 2024. – №3. – B. 55–63.
5. Mayburov I.A., Petrova L.V. **Energetik o'tish sharoitida soliq ma'muriyatchiligi** : monografiya. – Moskva : Yurayt, 2024. – 268 b.
6. O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi. **Soliq ma'muriyatchiligini rivojlantirish bo'yicha yillik hisobot**. – Toshkent, 2024. – 96 b.
7. O'zbekiston Respublikasi Energetika vazirligi. **O'zbekiston energetika sohasida moliyaviy va soliq boshqaruvi tahlili**. – Toshkent, 2025. – 78 b.
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. **O'zbekiston Respublikasining soliq siyosatini takomillashtirish konsepsiyasi to'g'risida** : PF-5468-son Farmon, 2018-yil 29-iyun. – Toshkent, 2018. – 12 b.
9. OECD. **Tax Administration 2024: Digitalisation, Risk Management and Compliance**. – Paris : OECD Publishing, 2024. – 240 p.
10. World Bank. **Improving Tax Administration in Energy-Dependent Economies**. – Washington, DC : World Bank Publications, 2025. – 158 p.